

Asukoht (L-Est'97) X 6520084
Y 581155

**JÄRVA MAAKONNA TÜRİ VALLA
ÜLDPLANEERINGU
KESKKONNAMÕJU STRATEEGILISE
HINDAMISE VÄLJATÖÖTAMISE KAVATSUS**

Objekti aadress: *JÄRVA MAAKOND, TÜRİ VALD*

Tellijä: *TÜRİ VALLAVALITSUS*

Töö täitja: *KOBRAS AS*

Juhataja: *URMAS URI*

Juhtekspert: *URMAS URI*

KSH juhteksperti abi/
keskkonnaekspert: *NOEELA KULM*

Üldplaneeringu projektijuht/
planeerija: *TEELE NIGOLA*

Keskkonnaeksperti assistent: *MARITE BLANKIN*

Kontrollis: *ENE KÕND*

Üldinfo

TÖÖ NIMETUS:	Järva maakonna Türi valla üldplaneeringu keskkonnamõju strateegilise hindamise väljatöötamise kavatsus
OBJEKTI ASUKOHT:	Järva maakond, Türi vald
TÖÖ EESMÄRK:	Keskkonnamõju strateegilise hindamise läbiviimine Järva maakonna Türi valla üldplaneeringule
TÖÖ LIIK:	Keskkonnamõju strateegiline hindamine
TÖÖ TELLIJA JA ÜLDPLANEERINGU KOOSTAMISE KORRALDAJA:	Türi Vallavalitsus Kohtu tn 2, Türi linn 72213 Türi vald Järva maakond
Kontaktisik:	Marje Pärn Varahaldusspetsialist Tel 384 8250, 5333 0476 Marje.Parn@tyri.ee
TÖÖ TÄITJA:	Kobras AS Registrikood 10171636 Riia 35, 50410 Tartu Tel 730 0310 http://www.kobras.ee
KSH juhtekspert:	Urmas Uri (KSH juhteksperdi õigused ja KMH tunnistus nr KMH0046) Tel 730 0310 urmas@kobras.ee
Kontaktisik:	Noeela Kulm – KSH juhteksperdi abi/keskkonnaekspert Tel 730 0310, 5693 9300 noeela@kobras.ee
Ekspertühm:	Urmas Uri – juhtekspert Noeela Kulm – jäätmed, õhk, müra, kaevandused, looduskaitse, maakasutus Teele Nigola – planeerimine, maastik, kultuuripärand, miljööväärtus Piia Kirsimäe – kartograafia Ene Kõnd – keskkonnapiirangud Marite Blankin – keskkonnaeksperti assistent
Konsultandid:	Reet Lehtla – maastikuarhitekt-planeerija Erki Kõnd – projektijuht, projekteerija Tanel Mäger – geoloog

Kobras AS litsentsid / tegevusload:

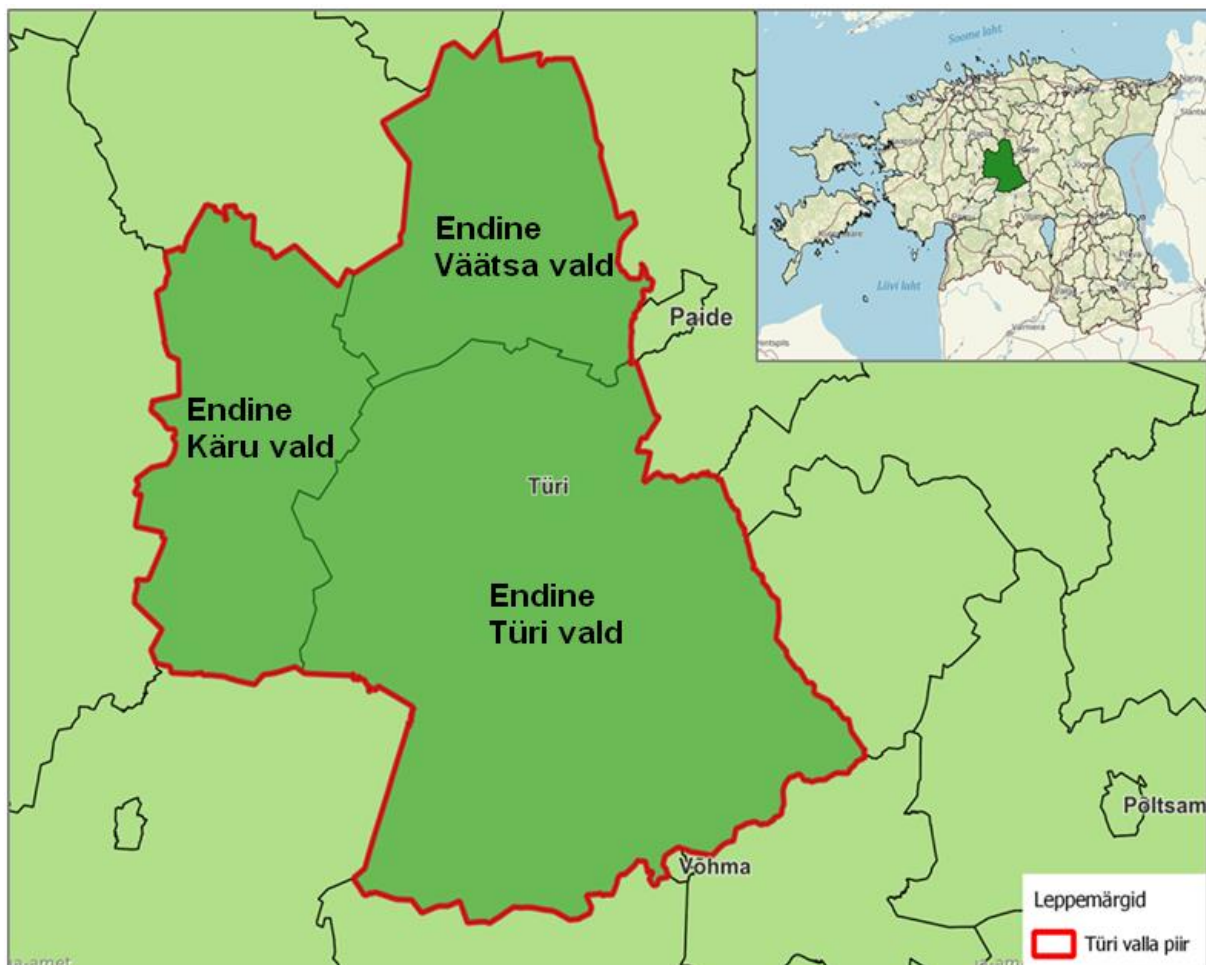
1. Keskkonnamõju hindamise tegevuslitsents:
KMH0046 Urmas Uri
2. Keskkonnamõju strateegilise hindamise juhteksperdid:
Urmas Uri;
Teele Nigola
3. Hüdroteoloogiliste tööde tegevusluba nr 379.
Hüdroteoloogilised uuringud.
Hüdroteoloogiline kaardistamine.
4. Maakorraldustööd. Tegevuslitsents 15 MA-k.
5. MTR-i majandustegevustead:
 - Ehitusuuringud EG10171636-0001;
 - Ehitusprojekti ekspertiis EK10171636-0002;
 - Omanikujärelevalve EO10171636-0001;
 - Projekteerimine EP10171636-0001.
6. Maaparanduslala Tegutsevate Ettevõtjate Registri (MATER) registreeringud:
 - Maaparandussüsteemi omanikujärelevalve MO0010-00;
 - Maaparandussüsteemi projekteerimine MP0010-00;
 - Maaparanduse uurimistöö MU0010-00;
 - Maaparanduse ekspertiis MK0010-00.
7. Muinsuskaitseameti tegevusluba E 377/2008. Vastutav spetsialist Teele Nigola (VS 606/2012, tähtjatu). Ehitismälestiste, ajaloomälestiste, tööstusmälestiste ja UNESCO maailmapärandi nimekirja objektidel konserveerimise ja restaureerimise projektide ning muinsuskaitse eritingimuste koostamine, uuringud ja muinsuskaitsealine järelevalve (s.h muinsuskaitsealadel) maastikuarhitektuuri valdkonnas.
8. Veeuuringut teostava proovivõtja atesteerimistunnistus (reoveesetest, pinnaveest, põhjaveest, heit- ja reoveest proovivõtmine) Noela Kulm - Nr 1536/18, Tanel Mäger – Nr 1535/18.
9. Kutsetunnistused:
 - Diplomeeritud mäeinsener, tase 7, kutsetunnistus nr 095665 – Urmas Uri;
 - Diplomeeritud mäeinsener, tase 7, kutsetunnistus nr 116662 – Tanel Mäger;
 - Volitatud hüdrotehnikainsener, tase 8, kutsetunnistus nr 106122 – Erki Kõnd;
 - Volitatud hüdrotehnikainsener, tase 8, kutsetunnistus nr 131647 – Oleg Sosnovski;
 - Diplomeeritud hüdrotehnikainsener, tase 7, kutsetunnistus nr 120446 – Martin Võru;
 - Diplomeeritud hüdrotehnikainsener, tase 7, kutsetunnistus nr E000481 – Ervin R. Piirsalu;
 - Diplomeeritud veevarustuse- ja kanalisatsiooniinsener, tase 7, kutsetunnistus nr E000482 – Ervin R. Piirsalu;
 - Diplomeeritud hüdrotehnikainsener, tase 7, kutsetunnistus nr E004017 – Kert Kartau;
 - Diplomeeritud veevarustuse- ja kanalisatsiooniinsener, tase 7, kutsetunnistus nr E004029 – Kert Kartau;
 - Volitatud maastikuarhitekt, tase 7, kutsetunnistus nr 142815 – Teele Nigola;
 - Ruumilise keskkonna planeerija, tase 7, kutsetunnistus 109264 – Teele Nigola;
 - Geodeet V (EKR tase: 7), kutsetunnistus nr 083232 – Ivo Maasik;
 - Geodeet V (EKR tase: 7), kutsetunnistus nr 083233 – Marek Maaring;
 - Maakorraldaja, tase 6, kutsetunnistus nr 141508 – Ivo Maasik;
 - Markšeider, tase 6, kutsetunnistus nr 135966 – Ivo Maasik.

SISUKORD

1. KESKKONNAMÕJU STRATEEGILISE HINDAMISE OBJEKT, ULATUS JA EESMÄRK	5
2. ÜLDPLANEERINGU JA KSH ALGATAMINE NING AVALIKUSTAMINE	6
3. KOOSTÖÖ JA KAASAMINE ÜLDPLANEERINGU NING KSH KOOSTAMISEL	7
4. SEOSED STRATEEGILISTE DOKUMENTIDEGA	8
4.1 ÜLERIIGILINE PLANEERING "EESTI 2030+"	8
4.2 KEHTIVAD MAAKONNAPLANEERINGUD	9
4.3 TÜRI VALLA ARENGUKAVA	9
4.4 KEHTIVAD ÜLDPLANEERINGUD	9
5. MÕJUTATAVA KESKKONNA KIRJELDUS	10
5.1 PLANEERINGUALA ÜLDKIRJELDUS JA PAIKNEMINE	10
5.2 LOODUSLIK KESKKOND	11
5.2.1 MAAVARAD JA KAEVANDUSTEGEVUS	11
5.2.2 PÕHJA- JA PINNAVESI	12
5.2.3 RADOON	14
5.2.4 ROHEVÕRGUSTIK	15
5.2.5 KAITSTAVAD LOODUSOBJEKTID	16
5.2.6 NATURA 2000 ALAD	17
5.3 SOTSIAALMAJANDUSLIK KESKKOND	18
5.3.1 RAHVASTIK	18
5.3.2 ETTEVÕTLUS JA TÖÖHÕIVE	19
5.3.3 TURISM	19
5.4 KULTUURI- JA HARIDUSASUTUSED	20
5.5 TEHNILINE INFRASTRUKTUUR	20
5.6 RIIGIKAITSELISED OBJEKTID	23
5.6.1 SUURÕNNETUSE OHUGA JA OHTLIKUD ETTEVÕTTED	23
5.7 AJALOOIS-KULTUURILINE KESKKOND	23
6. TÜRI VALLA ÜLDPLANEERINGU ELLUVIIMISEGA EELDATAVALT KAASNEV KESKKONNAMÕJU	24
7. KSH AVALIKUSTAMISE AJAKAVA	27
8. KASUTATUD ALLIKAD	27

1. Keskkonnamõju strateegilise hindamise objekt, ulatus ja eesmärk

Käesoleva keskkonnamõju strateegilise hindamise (edaspidi ka KSH) objektiks on Türi valla üldplaneering. Türi vald moodustati 22.10.2017 haldusreformi käigus Käru valla, Türi valla ja Väätsa valla ühinemise teel (joonis 1). Enne ühinemist asus Käru vald Rapla maakonnas ning Väätsa ja Türi vald Järva maakonnas. Ühinemise tulemusel muutusid Järva ja Rapla maakonna piirid ning moodustunud Türi vald asub Järva maakonnas.

Joonis 1. Endised vallad enne ühinemist. Punasega on tähistatud Türi valla tänane piir (Maa-amet, 2019).

Üldplaneeringu eesmärgiks on uue valla territooriumi ruumilise arengu põhimõtete ja üldiste arengusuundade määratlemine, maakasutuse ja ehitustingimuste seadmine ning täpsustamine ning seeläbi Türi vallast atraktiivse elamis- ja ettevõtluspiirkonna kujundamine.

Üldplaneeringu koostamise käigus viiakse läbi **KSH, mille eesmärgiks on** planeeringu koostamisel leida sellised lahendused, mille puhul oleks võimalik vältida või maksimaalselt vähendada ebasoodsat mõju inimese tervisele, elu- ja looduskeskkonnale. KSH-s hinnatakse üldplaneeringuga kavandatavate tegevustega kaasnevaid olulisi negatiivseid mõjusid ja pakutakse välja vajalikke leevendavaid

meetmeid. Oluliste negatiivsete mõjude käsitlemisega samatähtis on planeeringu elluviimisega kaasnevate oluliste soodsate mõjude hindamine ja nende võimendamise võimaluste väljapakumine. KSH viiakse läbi planeerimismenetluse raames, et integreerida üldplaneeringu lahendustesse kõrgetasemelisi keskkonnakaitse ning säästva arengu edendamise põhimõtteid. KSH käigus hinnatakse üldplaneeringu lahendustest tulenevat keskkonnamõju järgmistes valdkondades:

- looduskeskkonnale, sh pinna- ja põhjaveele, maastikule, väärtuslikele maastikele, rohelinele võrgustikule, bioloogilisele mitmekesisusele, loodusväärtuslikele aladele, kaitsealustele aladele ja -objektidele (sh Natura 2000 võrgustiku aladele);
- sotsiaalsele keskkonnale, sh maakasutusele (elamuarendus, ettevõtluskeskkond, põllumajanduslik tootmine, teenuste ja töökohtade kättesaadavus jm), elanikkonna heaolule ja tervisele (sh müra, õhusaaste, turvalisus, ohutus);
- ajaloolis-kultuurilistele väärtustele (pärandkultuur, miljööväärtuslikud alad).

Üldplaneeringu ja KSH koostamise protsessi käigus võib lisanduda mõjusid, mida põhjendatud vajaduse korral töö käigus hinnatakse.

Üldplaneeringuga kavandatavate tegevuste mõju piirneb eelkõige valla territooriumiga, mistõttu on **KSH ulatuse alaks** Türi valla haldusterritoorium. Vajadusel (olenevalt mõju olulisusest, iseloomust ja ulatusest) hinnatakse keskkonnamõju ka väljaspool planeeringuala.

KSH aruande tulemused lisatakse üldplaneeringusse ning KSH aruanne on üldplaneeringu juurde kuuluv lisa (planeerimisseaduse (edaspidi PlanS) § 3 lõike 4, § 86 lg 1).

2. Üldplaneeringu ja KSH algatamine ning avalikustamine

Türi valla üldplaneering ja KSH koostamine algatati Türi Vallavolikogu 27.09.2018 otsusega nr 56. KSH algatati keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse (edaspidi KeHJS) § 33 lõike 1 punkt 2 ja PlanS § 74 lg 4 alusel (üldplaneeringu koostamisel on KSH kohustuslik).

Türi valla üldplaneeringu ja keskkonnamõju strateegilise hindamise algatamisest teatati 03.10.2018 ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded, 04.10.2018 ajalehtedes Türi Rahvaleht ja Järva Teataja ning Türi valla kodulehel. Kirjalikult teavitati PlanS § 76 lõigetes 1 ja 2 nimetatud isikuid ja asutusi.

Türi valla üldplaneering ning samuti KSH koos olulisemate lisade, eelkõige uuringute, kooskõlastuste, arvamuste ja muu ajakohase teabega avalikustatakse üldplaneeringu koostamise korraldaja (Türi Vallavalitsuse) veebilehel (www.tyri.ee) ning järgitakse planeerimisseadusest tulenevaid nõudeid avalikustamisprotsessile.

3. Koostöö ja kaasamine üldplaneeringu ning KSH koostamisel

Türi valla üldplaneeringu koostamise algataja ja kehtestaja on Türi Vallavolikogu ning koostaja ja koostamise korraldaja on Türi Vallavalitsus. Üldplaneeringu koostamiseks on vallas moodustatud töörühm, kelle ülesandeks on üldplaneeringu ja KSH koostajatega läbi arutada olulised teemad ning anda vajalikku teavet valla eripärast lähtuvalt.

Isikud ja (valitsus)asutused, keda üldplaneeringu alusel kavandatud tegevus võib eeldatavalt mõjutada või kellel võib olla põhjendatud huvi üldplaneeringu vastu, on esitatud tabelis 1. Tabeli koostamisel on lähtutud Vabariigi Valitsuse 17.12.2015 määrusest nr 133 „Planeeringute koostamisel koostöö tegemise kord ja planeeringute kooskõlastamise alused” ning PlanS § 76 lõikest 1 ja 2.

Tabel 1. Türi valla üldplaneeringu KSH-st huvitatud ning mõjutatud asutused ja isikud.

Huvigrupp	Asutus või isik
Naaberomavalitsused	Rapla vald
	Kehtna vald
	Kose vald
	Paide linn
	Järva vald
	Põhja-Sakala vald
	Põhja-Pärnumaa vald
Rahandusministeerium	Riigihalduse minister
Ministeeriumid	Kaitseministeerium
	Keskkonnaministeerium
	Maaeluministeerium
	Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Ametid ja riigiasutused	Keskkonnaameti Põhja regioon
	Maa-amet
	Maanteeamet
	Muinsuskaitseamet
	Päästeamet
	Põllumajandusamet
	Põllumajandusuuringute Keskus
	Terviseamet
	Tehnilise Järelevalve amet
	Veterinaar- ja Toiduamet
Äriühingud, ettevõtted	Balti Keskkonnafoorum (EKO esindaja)
	Edelaraudtee Infrastruktuuri AS
	Eesti Infotehnoloogia ja Telekommunikatsiooni Liit
	Eesti Lairiba Arenduse SA
	Elektrilevi OÜ
	Elering AS
	Elisa Eesti AS
	Käru kogukonnakogu

	Metsatervenduse Osaühing
	MTÜ Eesti Erametsaliit
	MTÜ Kabala Kultuuri ja Spordi Selts
	MTÜ Kirna
	MTÜ Kädva Külaselts
	MTÜ Lõõla Selts
	MTÜ Oisu Kultuuri ja Arengu Selts
	MTÜ Villevere Koolimaja
	OÜ Türi Linnavara
	OÜ Türi Vesi
	Riigimetsa Majandamise Keskus
	SA Järvamaa Arenduskeskus
	Telia Eesti AS
	Türi kogukonnaselts
	Väätsa kogukonnakogu
Laiem avalikkus	Huvitatud ja mõjutatud isikud ning ühendused sealhulgas füüsilised isikud, kes on avaldanud soovi olla kaasatud
	Planeeringuala elanikud
	Planeeringuala ettevõtjad
	Planeeringuala maaomanikud

Huvigruppe teavitatakse üldplaneeringu oluliste etappide valmimisest vastavalt planeerimisseadusele.

Kui üldplaneeringu koostamise käigus ilmneb, et üldplaneeringu lahendus puudutab mõnda teist valitsusasutust, organisatsiooni, elanikke esindavat mittetulundusühingut või sihtasutust, tehnovõrkude ja -rajatiste valdajat või avaldab keegi, kelle huve planeering puudutab, soovi, et ta kaasataks üldplaneeringu koostamisse, siis kaasatakse puudutatu koheselt planeeringu koostamisse.

4. Seosed strateegiliste dokumentidega

4.1 Üleriigiline planeering “Eesti 2030+”

Üleriigiline planeering “Eesti 2030+” (vastu võetud 30.08.2012) on koostatud, et anda suuniseid otstarbekamaks ruumi kasutamiseks Eesti riigi, kui terviku mõistes. Planeeringu peamine arengueesmärk on tagada elamisvõimalused Eesti igas asustatud paigas, mis eeldab kvaliteetset elukeskkonda, häid ja mugavaid liikumisvõimalusi ning varustatust oluliste võrkudega (Üleriigiline planeering: Eesti 2030+, 2012).

Eesti ruumilise arengu visioon aastaks 2030 on olla sidusa ruumistruktuuriga riik, kus toimivad hästi nii maapiirkonnad kui ka linnad. Eesmärgiks on tekitada hajalinnastunud ruum, kus on kombineeritud linnas pakutavate kvaliteetteenuste kättesaadavus, linlik ja liikuv eluviis ning maal elamise eelised. Kompaktsed ja kvaliteetse linnaruumiga keskused (linnad) pakuvad oma toimepiirkonna elanikele heatasemelisi teenuseid, suurt lisandväärtust loovaid töökohti ja konkurentsivõimelist haridust. Maapiirkonnad pakuvad inimestele elukoha privaatsust, toimetulekut sõltumata välistest oludest ja

looduslikku elukeskkonda. Hajalinnastunud ruumi toimimise eelduseks on head liikumisvõimalused (Üleriigiline planeering: Eesti 2030+, 2012).

Üleriigilises planeeringus sõnastatud eesmärkidega tuleb planeerimisprotsessis arvestada. Üldplaneeringuga kavandatud tegevused ning seatud tingimused peavad aitama kaasa üleriigilises planeeringus kajastatud eesmärkide saavutamisele.

4.2 Kehtivad maakonnaplaneeringud

Maakonnaplaneeringute koostamine algatati enne haldusreformi, seetõttu kehtib Türi vallas kaks maakonnaplaneeringut: Järvamaa maakonnaplaneering 2030+ (kehtib endise Väätsa ja Türi valla territooriumil) ja Rapla maakonnaplaneering 2030+ (kehtib endise Kärü valla territooriumil).

Järvamaa maakonnaplaneeringu 2030+ (kehtestatud 12.12.2017) eesmärk on olla mitmekesise elu- ja majanduskeskkonnaga maakond, kus majandus on elav ning inimestele on tagatud kvaliteetne elukoht. Visioon näeb ette, et Järva maakonnas on head ja kiired ühendused nii maakonnasiseselt kui ka teiste maakondadega koondamaks üleriigiliselt äri- ja tootmistevõimust ennekoike logistikasõlmedes asuvatesse maakondlikult olulistesse ettevõtluspiirkondadesse.

Rapla maakonnaplaneeringu 2030+ (kehtestatud 13.04.2018) visioon on olla atraktiivne keskkond elanikele, külastajatele, investoritele ja oskustöölisele, kus majandustevõimust on orienteeritud säästlikkusele ja innovatsioonile.

Maakonnaplaneeringute eesmärk on suunata planeerimistevõimust kohalikul tasandil. Maakonnaplaneeringutes sõnastatud tingimused, soovitusel, põhimõtted ja eesmärgid on vaja üldplaneeringu koostamisel arvesse võtta ning vajadusel täpsustada.

4.3 Türi valla arengukava

Türi valla arengukava 2018-2022 kehtestati Türi Vallavolikogu 30.08.2018 määrusega nr 40. Arengukava visiooniks on luua Türi vallast turvaline, inimese arengut toetav ja kogukondi võimestav, kaasaegse elukeskkonnaga ning kõrge avalike teenuste tasemega omavalitsus. Üksikasjalikult on eesmärgid ja tegevussuunad välja toodud järgmistes teemades: elukeskkond, ettevõtluskeskkond, haridus, noorsootöö, kultuur, seltsitegevus, sotsiaaltoolekanne, tervishoid, turvalisus ja juhtimine.

Üldplaneering peab olema kooskõlas arengukavas seatud eesmärkidega ning näitama eesmärkide saavutamise ruumilised eeldused ja võimalused.

4.4 Kehtivad üldplaneeringud

Kuni moodustunud kohaliku omavalitsuse üksuse üldplaneeringu kehtestamiseni kehtivad endiste valdade üldplaneeringud edasi nendel territooriumitel, kus need enne ühinemist kehtestati. Seega kehtib Türi valla territooriumil eri osades kolm üldplaneeringut:

- 1) Türi valla üldplaneering (kehtestatud Türi Vallavolikogu 25.06.2009 otsusega nr 55)
- 2) Väätsa valla üldplaneering (kehtestatud Väätsa Vallavolikogu 25.03.2010 määrusega nr 3)

Üldplaneeringud vaadati üle Türi Vallavolikogu poolt 28.06.2018. Ülevaatamisel jõuti järeldusele, et Türi valla kui ruumilise terviku arengu kavandamise seisukohalt ei ole valla eri piirkondades kehtivad erinevad üldplaneeringud enam aja- ja asjakohased. Ülevaates on toodud välja seniste üldplaneeringute puudused ja tugevused (Türi Vallavolikogu 28.06.2018 otsus nr 39).

Senistes üldplaneeringutes kehtestatud ruumilised lahendused ning maakasutus ja ehitustingimused tuleb kriitilise pilguga üle vaadata ning ajakohastada uue üldplaneeringu koostamisel.

5.1 Planeeringuala üldkirjeldus ja paiknemine

Türi vald asub Järva maakonna edelaosas. Valla naabriteks on Kehtna ja Rapla vald (Rapla maakond), Kose vald (Harju maakond), Põhja-Pärnumaa vald (Pärnu maakond), Põhja-Sakala vald (Viljandi maakond), Järva vald ja Paide linn (Järva maakond) (joonis 2). Valla keskuseks on Türi linn. Lisaks asub vallas 4 alevikku (Käru, Väätsa, Säreveere ja Oisu) ja 53 küla (Türi valla koduleht, 2019). Statistikaameti 01.01.2018 andmetel elab vallas 10 918 inimest. Türi valla pindala on 1008,46 km² (Maa-amet, 2019). Maakonnaplaneeringutes on Türi linn märgitud piirkondlikuks keskuseks, Käru kohalikuks keskuseks ning Oisu, Kabala ja Väätsa lähikeskusteks.

Joonis 2. Türi valla naaberomavalitsused (Maa-amet, 2019).

5.2 Looduslik keskkond

5.2.1 Maavarad ja kaevandustegevus

Türi vallas on registris arvel 24 maardlat. Enamus vallas olevatest maardlatest on turbamaardlad, kuid leidub ka savi-, kruusa-, liiva- ja dolokivi maardlaid (tabel 2). Suurim valla territooriumil asuv maardla on Epu-Kakerdi turbamaardla, mis asub valla põhjaosas. Valla territooriumil olemasolevad mäeeraldised on esitletud tabelis 3.

Tabel 2. Türi vallas asuvad maardlad (Maa-amet, 08.04.2019).

Maavara	Maardla nimi
Turvas	Retla, Epa-Vassaare, Kallissaare-Lubjaahju, Lokuta, Epu-Kakerdi (Lõõla, Epu ja Prääma maardlaosad), Kastna, Loosalu, Tori-Rikassaare, Kävere (Kuusiku) ja Matussaare
Savi	Türi ja Väätsa
Kruus	Kihli, Lintsi, Sonni, Määro ja Kõlti
Dolokivi	Tännassilma
Liiv	Änari, Aasuvälja, Liivamäe ja Vissuvere

Tabel 3. Türi valla territooriumil väljastatud kaevandamisload (Maa-amet, 08.04.2019).

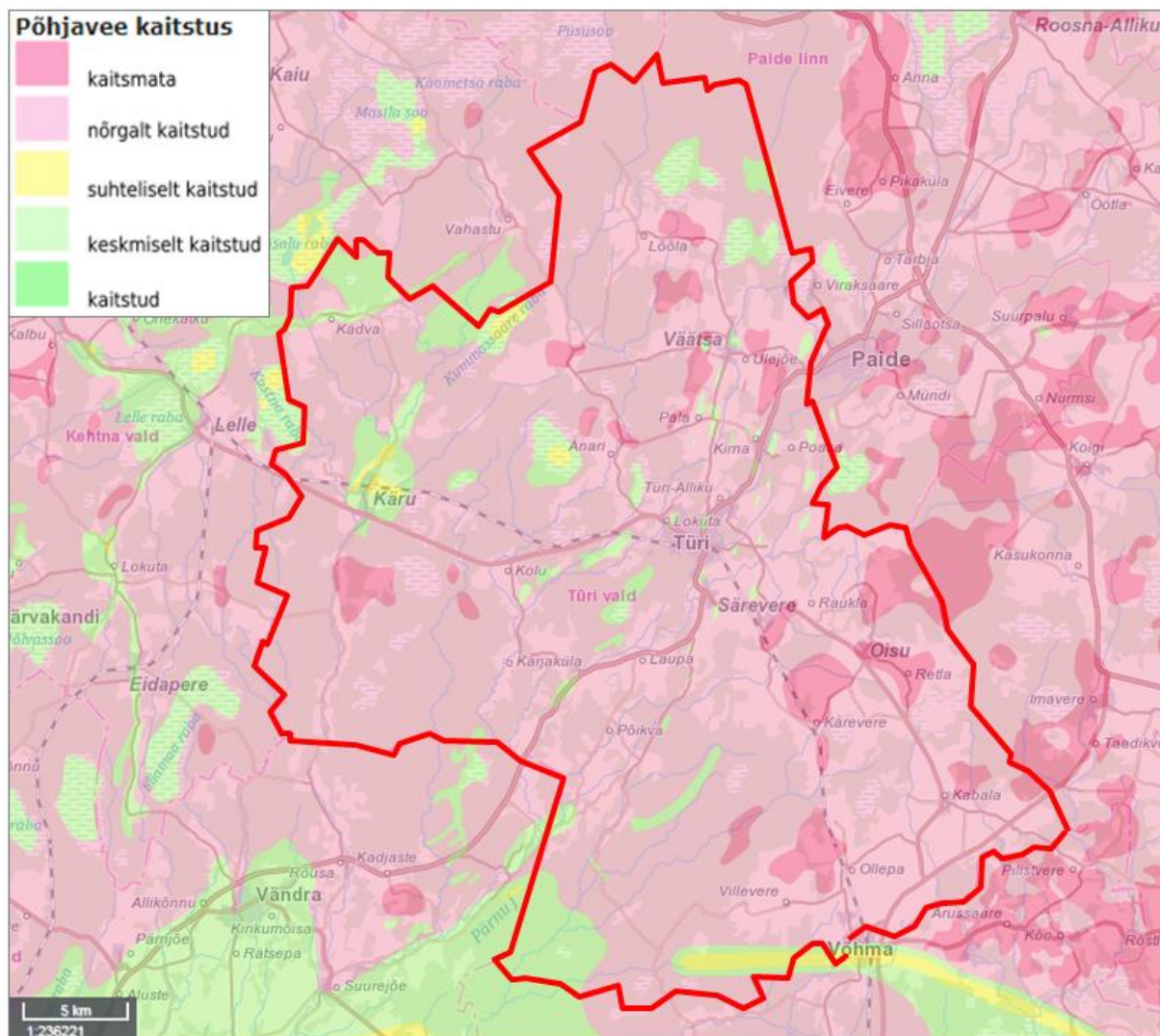
Mäeeraldisi nimi	Kaevandamisloa omaja	Kaevandamis loa nr	Loa kehtivus
Epu-Kotku turbatootmisala	AS Prelvex	KMIN-069	15.07.2005 - 18.11.2049
Kallissaare	AS Ramsi Turvas	1/2004	25.06.2004 - 14.05.2029
Kõlti kruusakarjäär	Maanteeamet	3/2005	24.05.2005 - 23.05.2020
Liivamäe II liivakarjäär	AS Tariston	JARM-024	27.01.2012 - 27.01.2022
Lintsi kruusakarjäär	Homeline OÜ	L.MK.JÄ-150378	23.05.2007 - 28.06.2022
Lokuta turbatootmisala	AS Prelvex	JARM-1/2003	29.07.2003 - 20.12.2049
Määro kruusakarjäär	Riigimetsa Majandamise Keskus	JARM-025	27.01.2012 - 27.01.2027
Retla turbatootmisala	AS Prelvex	Jarm-050	29.07.2003 - 20.12.2049
Sonni kruusakarjäär	HOMELINE OÜ	Rapm-078	21.11.2013 - 21.11.2023
Vissuvere karjäär	AS Väätsa Agro	Jarm-040	23.11.2016 - 22.11.2031
Väljaotsa turbatootmisala	Aktsiaselts PRELVEX	6/2005	20.06.2005 - 30.12.2019
Väätsa savikarjäär	AS Väätsa Prügila	JARM-027	26.07.2012 - 26.07.2027
Änari liivakarjäär	Mateko OÜ	JARM-026	02.02.2012 - 02.02.2027

Seisuga 21.05.2019 taotletakse Türi vallas kahte uut kaevandamisluba: AS Tariston taotleb täite- ja ehitusliiva kaevandamise luba Aasuvälja maardla alal (registrikaardi nr: 967) ning AS PRELVEX taotleb kaevandamisluba Epa-Vassaare turbamaardla (registrikaart nr 93) Väljaotsa turbatootmisala mäeeraldisel kaevandamiseks. Maanteeamet taotleb Kõlti maardla alal (registrikaardi nr: 503) Kõlti

The map displays the Türi vald (municipality) in central Estonia, outlined by a thick red line. The Türi River (Türi jõgi) flows through the center, with several smaller streams and lakes. Major settlements include Türi, Väätsa, Paide, and Võhma. The map also shows neighboring municipalities like Kõrvald, Kõrvald, and Kõrvald. A legend in the bottom right corner identifies the red line as the Türi vald boundary, the pink line as the Türi vald boundary, and the green line as the Türi vald boundary.

5.2.2 Põhja- ja pinnavesi

Türi vald kuulub Lääne-Eesti vesikonda. Türi valla maapinnalt esimene aluspõhjaline veekiht on maapinnalt lähtuva reostuse eest enamjaolt nõrgalt kaitstud (joonis 4). Esineb ka kaitsmata ja keskmiselt kaitstud alasid (Veeveeb, 2019). Türi valla territooriumil ei ole nitraaditudlike alasid (Maaamet, 2019).

Joonis 4. Türi valla esimese aluspõhjalise veekihi kaitstus maapinnalt lähtuva reostuse eest (Veeveeb, <https://veeveeb.envir.ee/>, 2019).

Eesti Looduse Infosüsteemi (edaspidi EELIS) 01.04.2019 andmete kohaselt saadakse vallas vajaminev tarbe- ja joogivesi peamiselt Siluri-Ordoviitsiumi Pärnu põhjaveekogumist. Looduslikud komponendid, mis võivad tekitada probleeme joogiveeallikana kasutamisel on kloriidid, fluor, ammonium, raud, mangaan, naatrium ja boor. Põhjaveekogumi seisund on hea ning selle looduslik ressurss on oluliselt suurem veevõtust (Ulm, 2016).

Türi piirkonna põhjaveemaardla Siluri-Ordoviitsiumi veekihi varuks on hinnatud 1880 m³ ööpäevas, varu on kinnitatud kuni aastani 2023. Türi linna Türi Alliku põhjaveemaardla Siluri veekihi ning Türi linna põhjaveehaarde Siluri Ordoviitsiumi veekihi varuks on hinnatud 700 m³ ööpäevas. Varud on kinnitatud, 13.12.2011 Keskkonnaministri käskkirjaga nr 1786, kuni 31.12.2038 (Olesk, 2018).

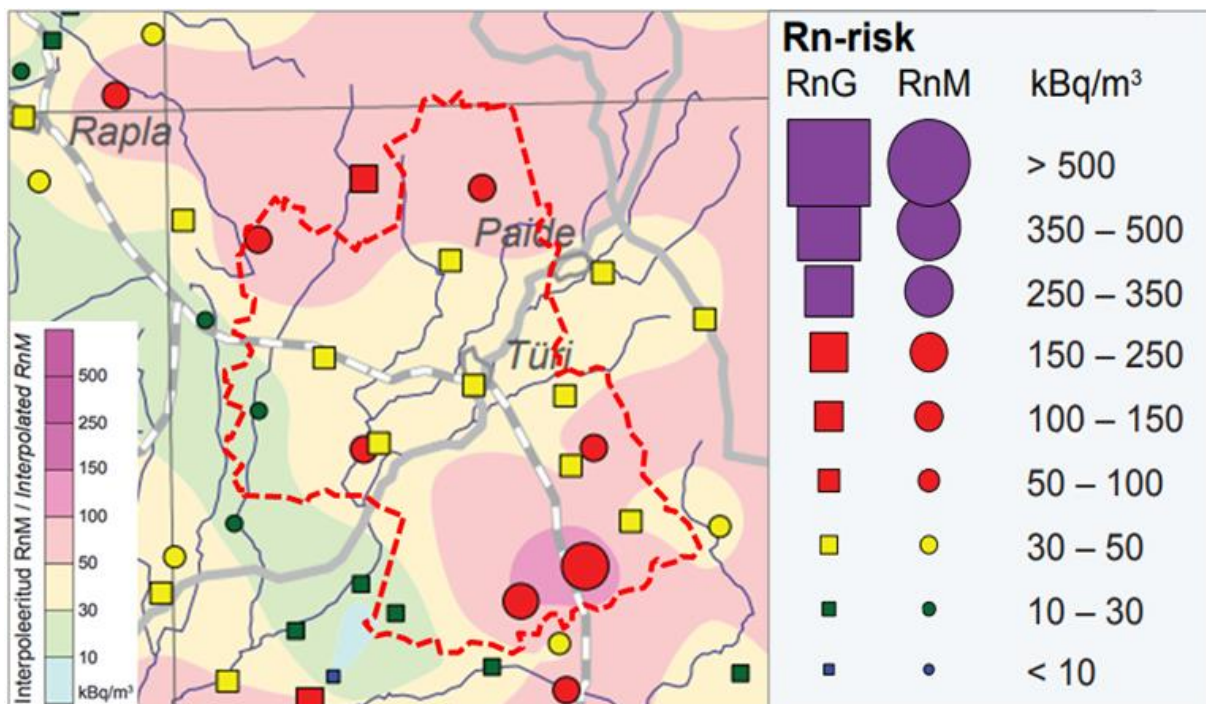
2017. aastal tarbiti Türi vallas kokku 768,32 tuhat m³ põhjavett, sellest 370,57 tuhat m³ vett kulus põllumajandusele, 371,51 tuhat m³ kodumajapidamistele ja 9,67 tuhat m³ tööstustele (Keskkonnaagentuur, 2017).

Türi vallas on keskkonnaregistri andmetel (seisuga 01.04.2019) 2 loodusliku järve (lidva raba laugas (VEE2054760) ja Vissuvere järv (VEE2049700), 13 tehisjärve (millest kuus on karjääri järved) ning 9 paisjärve (ei kuulu tehisjärvede hulka). Paljud neist on kasutuses vallas supluskohtadena. Terviseameti avalike supluskohtade 2018 kaardirakenduse kohaselt asub Türi vallas ametlikult vaid üks avalikult kasutatav supluskoht – Türi paisjärv (VEE2083710).

Valla territooriumile jääb osaliselt või terviklikult kokku 14 jõge: Aruküla jõgi, Arussaare jõgi, Kärü jõgi, Lintsi jõgi, Lokuta jõgi, Mädara jõgi, Navesti jõgi, Pikkmetsa jõgi, Prandi jõgi, Pärnu jõgi, Reopalu jõgi, Räpu jõgi, Saari jõgi ja Vändra jõgi (Keskkonnaregister, 2019).

5.2.3 Radoon

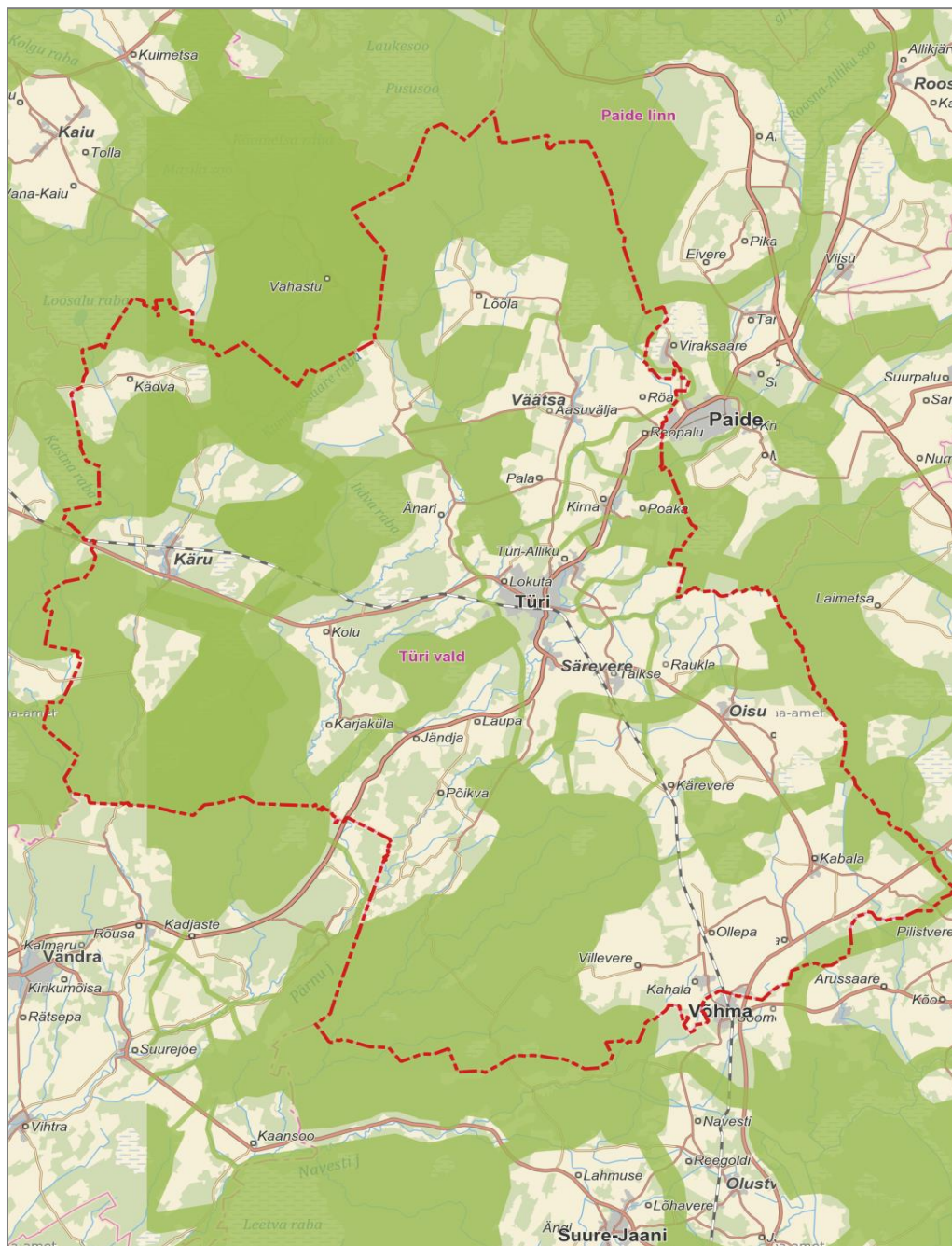
Kokku eristatakse nelja radooniohutaset: 1) madal (0–10 kBq/m³), 2) normaalne (10–50 kBq/m³), 3) kõrge (50–250 kBq/m³) ja 4) ülikõrge (>250 kBq/m³). Eesti pinnase radooniriski ja looduskiirguse atlase pinnaseõhus otsemõõdetud ²²²Rn-sisalduse kaardi järgi jääb Türi vald normaalse kuni kohati kõrge radooniriskiga alale (joonis 5). Kõrge radooniriskiga alad jäävad valla põhja ja lõuna poolsetele aladele. Võhma linnast lõunas Arkma küla piirkonnas on mõõdetud radoonisisaldusi vahemikus 150–250 kBq/m³ ning Lõõla ja Kädva küla piirkonnas 50–100 kBq/m³ (Petersell jt, 2017).

Joonis 5. Radooniriski levilad Türi vallas (Petersell jt, 2017).

Karsti piirkonnad on tuntud kui potentsiaalselt radooniohtlikud alad. Kui hoone asub karstiühiku või lõhe kohal, võib radoon migreeruda nende kaudu rõhuerinevuste tõttu majadesiseõhku. Türi valla territooriumile jääb Kurla karstiaala.

Türi valla roheline võrgustik ja selle säilimist tagavad meetmed on määratud Järva ja Rapla maakonnaplaneeringutega. Türi valla rohevõrgustik on esitatud joonisel 6.

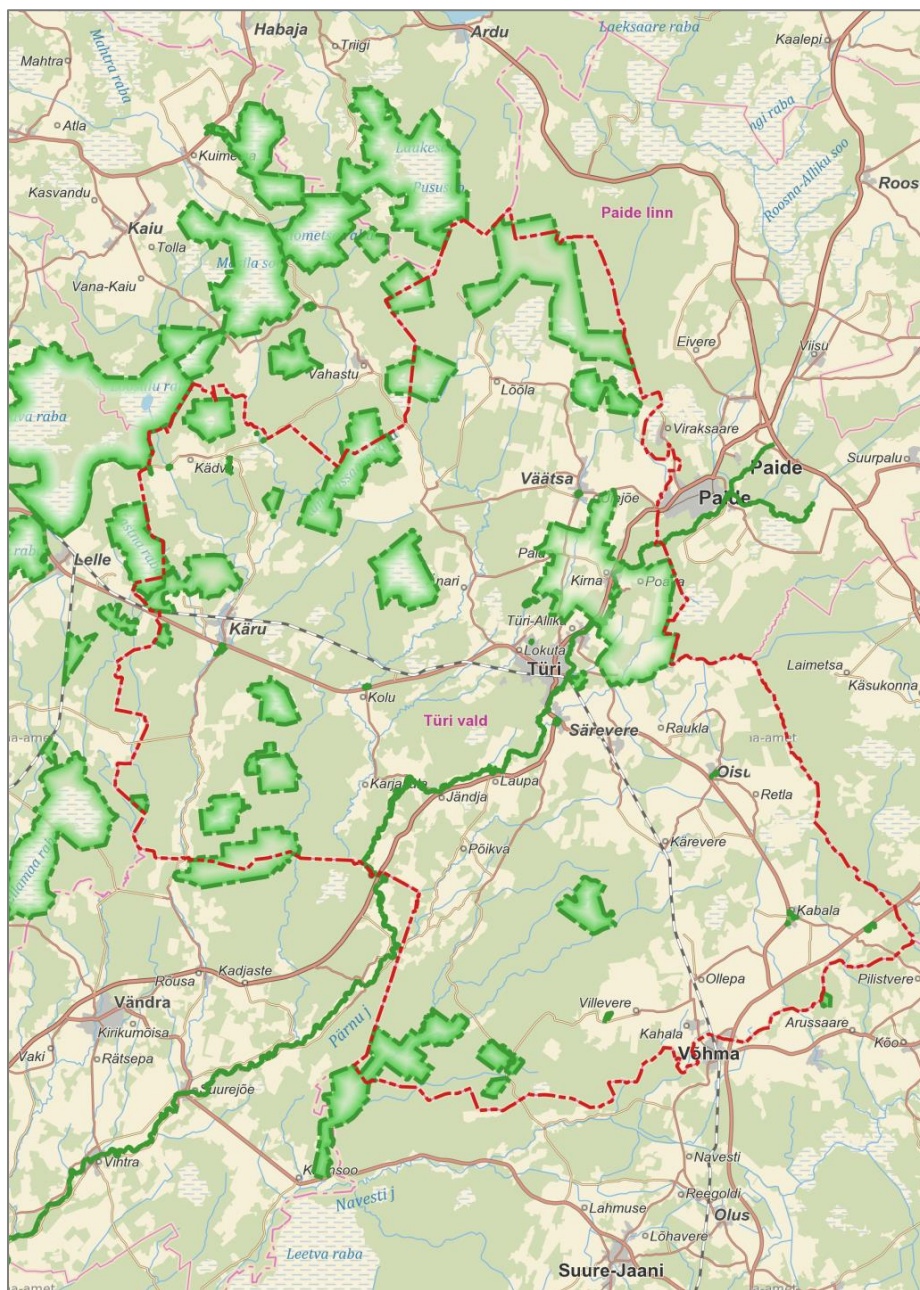

Valla äärealadel on rohevõrgustiku toimivus väga hea. Valla keskosas on rohevõrgustiku sidusus rahuldav, tulenevalt peamiselt koridoride väikese laiuse ning mitme konfliktiala olemasolu tõttu. Valla rohevõrgustik ristub mitmes kohas Tallinn – Lelle – Viljandi raudteega, põhimaanteea Pärnu–Rakvere–Sõmeru ja tugimaanteedega Tallinn–Rapla–Türi ning Türi–Arkma. Enamik väärtuslikest

maastikest ning kaitsealadest on kaetud rohevõrgustikuga. Rohevõrgustiku pindala on 544,6 km² ehk 54% Türi valla territooriumist on kaetud rohevõrgustikuga.

5.2.5 Kaitstavad loodusobjektid

Keskkonnaregistri andmetel (seisuga 30.03.2019) jääb osaliselt või täielikult valla territooriumile 23 kaitseala (joonis 7), millest kümme on kaitsealused pargid, kuus looduskaitsealad, kolm kaitsealused puistud ning neli maastikukaitsealad.

Joonis 7. Türi valla territooriumil paiknevad kaitsealad (EELIS, 2019).

Suurimad kaitsealad on: Türi maastikukaitseala (KLO1000614), Saariõe maastikukaitseala (KLO1000254), Iidva looduskaitseala (KLO1000240), Kõrre looduskaitseala (KLO1000708) ja Piiumetsa maastikukaitseala (KLO1000327) (EELIS, 2019). Kaitsealad paiknevad hajutatult üle kogu

valla ning on omavahel seotud rohevõrgustiku kaudu. Kaitsealad moodustavad vaid 7,9% (80 km²) kogu valla territooriumist.

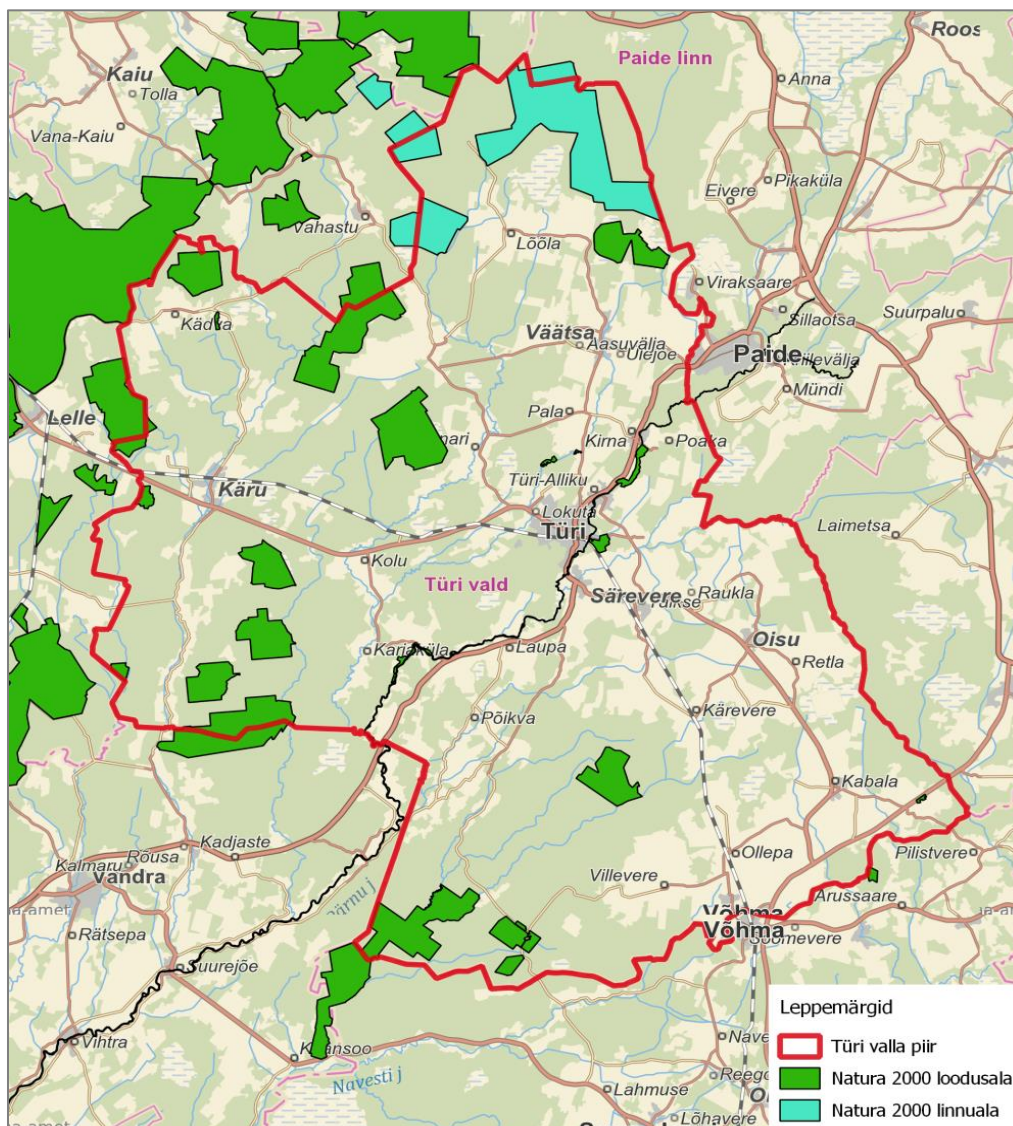
Vallas asub kolmteist projekteeritavat püsielupaika ning kolm projekteeritavat hoiuala: Määru hoiuala, Türi-Karjaküla hoiuala ja Pärnu jõe hoiuala (EELIS, 2019).

Vallas on 34 kaitsealuse liigi püsielupaika, millest suurim on Kõnnumaa-Väätsa metsise püsielupaik (KLO3000104). Püsielupaigad on loodud I kaitsekategooria liikide: väike-konnakotka (20), must-toonekure (2) ja kaljukotka (1) kaitseks ning II kaitsekategooria liikide: metsise (10) ja kanakulli (1) kaitseks.

Üksikobjektidena kaitstakse Türi vallas 22 erinevat objekti.

5.2.6 Natura 2000 alad

Türi vallas asub osaliselt või täielikult 16 Natura 2000 loodusala ning üks Kõnnumaa-Väätsa linnuala (RAH0000086) (joonis 8).

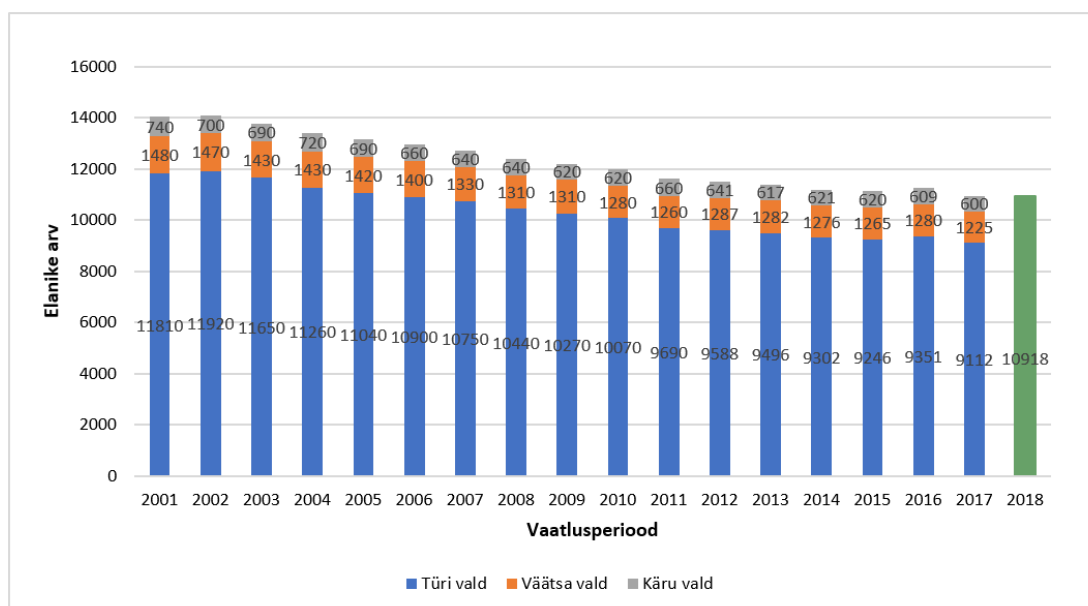
Joonis 8. Türi vallas paiknevad Natura 2000 loodus ja linnualad (EELIS, 2019).

5.3 Sotsiaalmajanduslik keskkond

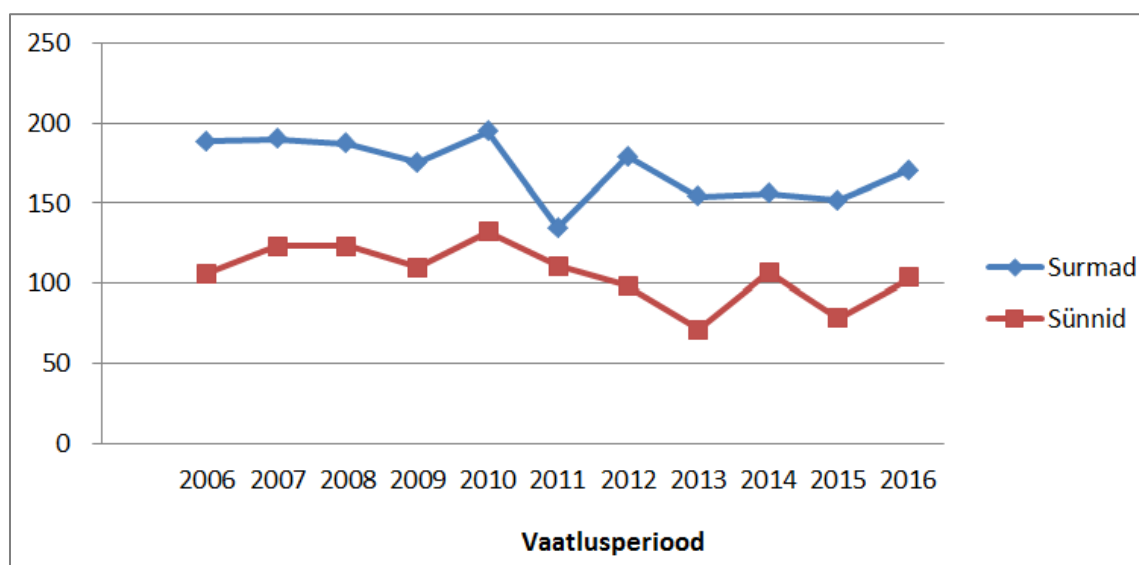
5.3.1 Rahvastik

Rahvastikuregistri andmetel (01.03.2019) elab Türi vallas 10 831 inimest. Elanikkonna arvukus on viimase 15 aasta jooksul pidevalt langenud (joonis 9). Rahvastiku vähenemise põhjuseks on sündimuste langus ja väljaränne. Surmade arv ületab vallas oluliselt sündide arvu (joonis 10). Türi valla rahvastik on vananev.

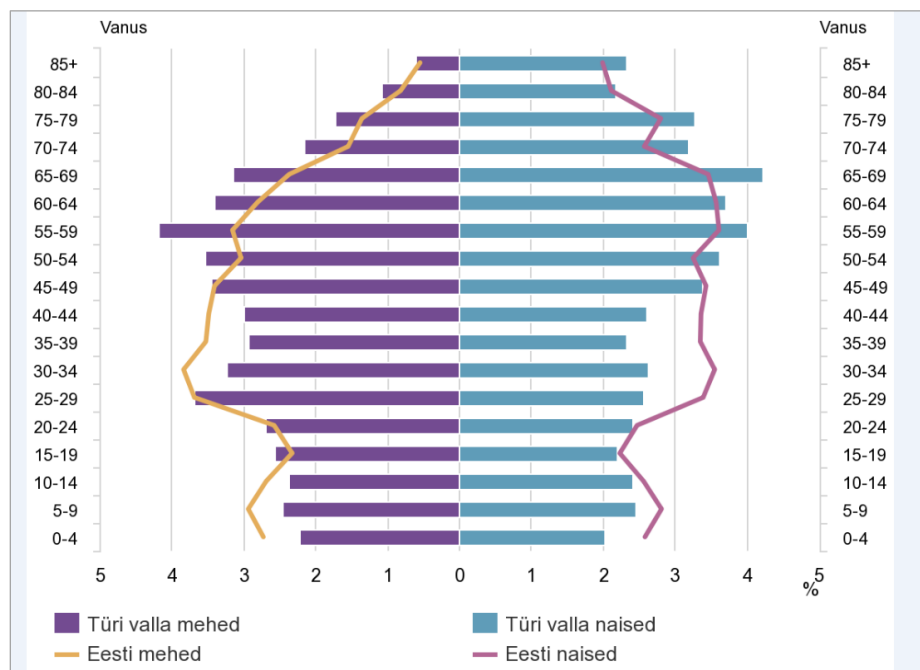
Türi valla soolist ja vanuselist koosseisu iseloomustab joonis 11. Valla sooline struktuur on tasakaalus. Alates vanuse grupist 65+ on naiste osakaal silmämärgatavalt suurem

Joonis 9. Elanike arv endistes valdades enne haldusreformi perioodil 2001-2017 ning elanike arv kokku Türi vallas 2018 aastal, pärast valdade ühinemist (rohelisega) (Eesti Statistikaamet, 2019).

Joonis 10. Elussünnid ja surmad Türi vallas vaatusperioodil 2006-2016 (Eesti Statistikaamet, 2019).

Joonis 11. Türi valla soolis-vanuseline koossis seisuga 01.01.2018 (Eesti Statistikaamet, 2019).

5.3.2 Ettevõtlus ja tööhõive

2018. aasta andmete põhjal on Türi valla tööturu indeks 0,63, mis tähendab, et vallas on ühe lähiaastatel tööturult lahkuja kohta 0,63 tööturule sisenejat. Ülalpeetavate määr on 60,8%, mis tähendab, et 100 tööealise elaniku kohta on 60,8 ülalpeetavat. Registreeritud töötute arv on püsinud vallas stabiilsena (ca 300 töötut) (Eesti Statistikaamet, 2018).

Türi vallas on ettevõtete arv aastate jooksul stabiilselt kasvanud. Eesti Statistikaameti andmete kohaselt oli Türi vallas (Türi linna pole siia hulka arvestatud, selle kohta andmed puuduvad) 2017. aastal kokku 815 ettevõtet. Suurema osa ettevõtetest moodustavad väiksed ettevõtted ehk ettevõtted, kus töötajate arv on väiksem kui kümme inimest. Äriregistris oli 01.04.2018 seisuga Türi valda registreeritud kokku 16 aksiaseltsi, 783 osaühingut, 379 füüsilisest isikust ettevõtjat, 5 sihtasutust ning 15 tulundusühingut (Türi valla arengukava 2018–2022, 2018).

Iga aasta toimub Türi vallas üle Eesti tuntud Türi lillelaat ja Türi sügislaat, mida korraldab MTÜ Türi Aianduse ja Mesinduse Selts (Türi valla arengukava 2018–2022, 2018).

5.3.3 Turism

Türi vallas omavad turismiväärtust endised mõisa(hoone)d ja –pargid, kirikud, mitmed mälestusmärgid ja –kivid, vanad koolihooned Türil ja Retlas, looduslikud kivid, rändrahnud, veekogud, kivikalmed ja loodusmaastikud Arkmal, Kabalas, Oisus, Tõrvaugus, Villeveres, Rikassaares, Türi väikevoorestik, Kurla karstiala ja Rõugu dendropark Villeveres. Vallas on olemas jalgsi- ja rattamatkarajad, kanuumatkarajad, telkimisplatsid ning seikluspark. Vallas asub mitu muuseumit: Eesti Ringhäälingumuuseum, Kärü Muuseum, Türi Muuseum ja Eesti Jalgrattamuuseum. Lisaks korraldatakse iga aasta Türi vallas mitmeid üritusi ja laate, mis meelitavad inimesi kõikjalt kokku.

Näiteks on Türi vald tuntud oma kevadise lillelaada poolest – Türi lillelaat (Türi valla arengukava 2018–2022, 2018 ja Türi valla koduleht, 2019).

Türi Püha Martini kirik, Türi Püha Kolmainu Jumala kirik ja Kärü kirik on kaasatud programmi „Teeliste kirikud“, mis võimaldab suvekuudel külastada kirikuid (Türi valla koduleht, 2019).

Türi valda läbib rahvusvahelise tähistusega Euro – Velo jalgrattatee nr 2 (Pärnu – Tallinna sadam) ning Greenway turismitee (Türi valla arengukava 2018–2022, 2018).

5.4 Kultuuri- ja haridusasutused

Vallas on olemas viis põhikooli (Laupa Põhikool, Türi Põhikool, Kärü Põhikool, Väätsa Põhikool ja Retla-Kabala Kool) ja üks gümnaasium (Türi Ühisgümnaasium). Retla-Kabala kool on kool-lasteaed, mis moodustati Retla Kooli, Oisu lasteaia "Kelluke" ja Kabala Kool-lasteaia liitmisel üheks õppeasutuseks, mis tegutseb kolmes tegutsemiskohas. Lasteaedadena on vallas veel olemas Väätsa Lasteaed Paikäpp ning Türi Lasteaed, mis tegutseb kolmes õppekohas. Huvikoolina tegutseb vallas Türi muusikakool. Vallas on olemas üldhariduskool intellektipuudusega õpilastele (Türi Toimetulekukool) (Türi valla arengukava 2018–2022, 2018 ja Türi valla koduleht, 2019).

Vallas on olemas kolm raamatukogu: Kärü raamatukogu, Väätsa Raamatukogu ja Türi Raamatukogu, mille keskus asub Türi linnas ning mille struktuuriüksused tegutsevad Laupa, Kabala, Kahala külates ning Oisu alevikus. Türi linnas asub Türi kultuurikeskus. Kultuurikeskuse majandada on Türi laululava. Türi vallas on olemas rahvamajad, mis on piirkonna elanikele olulised kooskäimiskohad (Türi valla arengukava 2018–2022, 2018 ja Türi valla koduleht, 2019).

5.5 Tehniline infrastruktuur

Elektrivõrk

Elering AS-i andmetel (seisuga 14.11.2019, kiri nr 1-4/2018/975-2) on Türi vallas seitse õhuliini, millest kaks on 330 kV ja ülejäänud 110 kV (tabel 4). Samuti asub Türi linnas 110 kV alajaam (alajaama tähis: A022).

Tabel 4. Olemasolevad õhuliinid Türi vallas (Elering AS, 2018)

Liini tähis	Pinge (kV)	Liini tüüp	Nimetus
L133AH 110	110	õhuliin	Türi haru
L134A 110	110	õhuliin	Paide - Suure-Jaani
L187 110	110	õhuliin	Paide - Rapla
L133A 110	110	õhuliin	Paide - Vändra
L346 330	330	õhuliin	Paide - Sindi
L357 330	330	õhuliin	Paide - Kiisa
L134AH	110	õhuliin	Türi haru

Tulevikus on kavas 330 kV õhuliinide Paide-Sindi L346 ja Paide-Kiisa 357 rekonstrueerimine olemasolevas liinikoridoris. 110 kV õhuliinidest plaanitakse rekonstrueerida liin Paide–Suure-Jaani L134 olemasolevas liinikoridoris.

35 kV kuni 119 kV nimipingega õhuliinide korral on kaitsevööndi ulatus mõlamal pool liini telge 25 meetrit ning 29 kV kuni 330 kV nimipingega liinide korral 40 meetrit. Maakaablelliini kaitsevöönd on 1 meeter mõlemalt poolt piki liini äärmistest kaablitest.

Ühisvee- ja kanalisatsioonivõrk

Türi vallale kuuluva ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni osas on Türi vallas vee-ettevõtjaks OÜ Türi Vesi (Türi valla koduleht, seisuga 29.03.2019). Ühisveevärg ja -kanalisatsioon on olemas Türi linnas, Oisu alevikus, Särevere alevikus, Kahala külas, Kabala külas, Kirna külas, Poaka külas, Laupa külas, Metsakülas, Taikse külas, Türi-Alliku külas, Lõõla külas, Reopalu külas ja Kärü alevikus. Ainult ühisveevärg on olemas Piiumetsa, Rõa, Kolu, Änari, Ollepa ja Pala külade osades.

Endise Türi valla ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arendamise kava (kinnitatud 2015) kohaselt on Türi linna ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni torustikud väga heas seisukorras. Türi linna reoveepuhasti rekonstrueerimistööd viidi läbi aastatel 2008-2009.

Särevere alevikus reoveepuhasti puudub. Alevik asub Türi reoveekogumisalal ning piirkonnas tekkinud reovesi kogutakse kokku ning suunatakse ülepumpamisega Türi linna ühiskanalisatsiooni, misjärel see puhastatakse koos linna reoveega Türi linna reoveepuhastis (OÜ Europolis, 2015).

Endise Väätsa valla Reopalu küla reoveepuhastid ei taga vee erikasutuslubadega nõutud efektiivsust, mistõttu tuleb neid rekonstrueerida või asendada. Väätsa aleviku kanalisatsioonitorustikud on suures osas renoveeritud. Lõõla ja Reopalu külas on vajalik rekonstrueerida vee- ja kanalisatsioonitorustik (Projektiexpert OÜ, 2016).

2017. aastal lõppesid Kärü vallas renoveerimistööd, millega seoses ehitati vana reoveepuhasti asemele uus annuspuhasti-tüüpi puhasti, puhastati biotiigid, ehitati kaasaegseks olemasolevad pumbamajad ning rajati 7,2 km uut vee- ning 9,3 km uut kanalisatsioonitorustikku (SA Keskkonnainvesteeringute keskus, 2019).

Kaugküttevõrk

Türi vallas on neli kaugküttepiirkonda – Türi linn, Türi-Alliku, Oisu ja Väätsa. Toimiv kaugküttevõrk asub veel Särevere Järvamaa Kutsehariduskeskuse hoonete piirkonnas (OÜ Turbatööstus) (Türi valla arengukava 2018-2022, 2018).

Türi linnas vastutab soojamajanduse toimimise eest OÜ Türi Linnavara. Katlamajade operaatorina töötab SW Energia OÜ, kellega on sõlmitud rendileping. Türi linnas asub kaks eraldi kaugküttevõrku. Katlamajades on kasutusel tahkekütuse katlad, põlevkiviõlil töötavaid katlaid kasutatakse enamasti avariide või remondi korral lühiajaliselt. Kaugküttevõrgu kogupikkus on 10 km ning selle üldine tehniline seisukord on hea. Küttevõrgust on 2,5 km veel renoveerimata (Nomine Consult OÜ, 2018).

Türi-Alliku katlamajade operaator on N.R.Energy OÜ. Küla kaugküttevõrguga on ühendatud 4 korterelamut. Kütusena kasutatakse põlevkiviõli kergfraktsiooni. Türi-Alliku küla kaugkütte torustik vajab renoveerimist (OÜ Pilvero, 2015^b).

Oisu aleviku kaugküttevõrguga on ühendatud 8 tarbijat, millest 4 on valla objektid. Alates 2013. aastast ostetakse katlamajas osa soojust sisse Oisu biogaasijaamast. Täiendava osa soojuse saamiseks kasutatakse põlevkiviõli kergfraktsioonil töötavaid katlaid. Kaugküttevõrk on väga halvas seisukorras ja on üledimensioneeritud. Enamus torustikku on maapealne, mille soojusisolatsioon on rikutud. Katlamajade opereerimist teostab N.R.Energy OÜ (OÜ Pilvero, 2015^a).

Väätsal opereerib soojamajandusega SW Energia OÜ. Väätsa aleviku kaugküttevõrku on ühendatud 17 hoonet. Katlamajas paiknevad kaks põlevkiviõlil töötavat katelt ja üks tahkekütusel töötav katel. Kokkuvõtvalt võib öelda, et Väätsa aleviku katlamaja ja selle katlad on töökorras, kuid madal kasutegur viib soojuse hinna tarbijatele üles. 67% kaugküttetrassi moodustavad vanad terastorud, mis vajaksid väljavahetmist (Energex Energy Experts OÜ, 2017). Väätsa aleviku soojustorustiku rekonstrueerimine on kavandatud läbi viia 2019. aastal.

Teedevõrk

Türi vallas on head liikumisvõimalused. Türi valda läbib üks põhimaantee Pärnu – Rakvere – Sõmeru (tee nr 5) ja kolm tugimaanteed: Imavere – Viljandi – Karksi-Nuia (tee nr 49), Türi – Arkma (tee nr 26) ning Tallinn – Rapla – Türi (tee nr 15). Türi valda läbib Tallinn – Lelle – Viljandi raudtee, rongipeatused asuvad Türil, Taikeses, Käreveres, Ollepal ja Kärus. Lisaks läbib valda rahvusvahelise tähistusega Euro – Velo jalgrattatee nr 2 (Pärnu – Tallinna sadam) ning Greenway turismitee (Türi valla arengukava 2018-2022, 2018).

Suuremateks probleemideks on kohalike teede suur kulumus ning kruusateede tolumine kuival ajal, samuti tee all olevate tehovõrkude (torud, kaablid) amortiseerumine (Türi valla arengukava 2018-2022, 2018). Rekonstrueerimist vajavad mitmed Türi valla teed ja tänavad, samuti on vajalik välja arendada asustusüksuste sisene kui ka neid ühendav kergliiklusteede võrgustik.

Jäätmekäitluskohad

Türi vallas Roovere külas asub Väätsa Prügila AS, mis avati 2000. aastal. Prügila kogupindala on ca 29 ha, millel on välja ehitatud neli ladestusala kogupindalaga 4,5 ha. Kasutusel on kõik 4 ladestusala. Samuti on territooriumil kaks kompostimisväljakut kogupindalaga 1,5 ha ning 2 ha ulatuses ajutisi laoplatse segaolmejäätmete ruloonide ladustamiseks. Väätsa prügila AS peamised tegevusalad on: jäätmete ladestamine, taaskasutamine või selle ettevalmistamine (sh segapakendijäätmete kogumine ja sortimine, segaolmejäätmete pallimine, jäätmekütuse tootmine, ehitus- lammutusjäätmete vastu võtmine ja käitlemine, elektri- ja elektroonikajäätmete vastu võtmine ja käitlemine, vanarehvide vastu võtmine ja käitlemine), biolagunevate jäätmete vastu võtmine, käitlemine ja komposti tootmine ning ohtlike jäätmete ja reostunud pinnaste vastu võtmine ja käitlemine (Väätsa Prügila AS keskkonnaluba nr 24491, välja antud 23.07.2018).

Keskkonnaregistri andmetel (seisuga 24.04.2019) asub Türi vallas 20 töötavat jäätmekäitluskohta. Vallas on olemas viis ohtlike jäätmete käitluskohta, kuus elektroonikaromude käitluskohta, seitse vanarehvide käitluskohta, kolmteist tavajäätmete käitluskohta, üks metallijäätmete käitluskoht ja üks kompostimisplats. Lisaks asub vallas kaks koospõletustehast.

5.6 Riigikaitselised objektid

Türi vallas Käru alevikus asub kaitseliidu Rapla maleva Hiie üksikkompanii (Rapla maakonnaplaneering 2030+, 2018). Türi linnas asub Kaitseliidu Järva Maleva staap, mille piiranguvöönd on 300 m. Samuti asub seal Järva maleva laohoone ja Järva maleva Türi malevkond. Lõõla külas asub Järva maleva õppekompleks (Järvamaa maakonnaplaneering 2030+, 2017).

Riigikaitselise otstarbega maa-alade ja ehitiste (riigikaitseobjekt) vajaduse planeerimine selgub üldplaneeringu koostamise käigus koostöös Kaitseministeeriumi, Politsei- ja Piirivalveameti ning Päästametiga.

5.6.1 Suurõnnetuse ohuga ja ohtlikud ettevõtted

Päästameti andmetel (e-kiri, seisuga 23.04.2019) ning Maa-ameti ohtlike ettevõtete kaardirakenduse andmetel (seisuga 23.04.2019) asub Türi vallas kaks ohtlikku ettevõtet:

- 1) Alexela Energia AS, mille käitis on HTM Grupp OÜ viljakuivati (ohuala raadius: 392 m);
- 2) Vedelgaas OÜ, mille käitis on Estonia OÜ viljakuivati (ohuala raadius: 387 m).

Õigusaktidega ei ole sätestatud selgeid nõudeid ohtlike ja suurõnnetuse ohuga ettevõtete andmete avaldamiseks, mistõttu ei pruugi eelnev loetelu olla lõplik. KSH käigus täpsustatakse koostöös pädevate asutuste ja isikutega ohtlike ja suurõnnetuse ohuga ettevõtete arv, asukohad ja ohualad Türi valla territooriumil.

5.7 Ajaloolis-kultuuriline keskkond

Türi vallas asub kultuurimälestiste riikliku registri andmetel (seisuga 10.04.2019) 13 ajaloomälestist, 42 ehitismälestist, 34 arheoloogiamälestist ja 8 kunstimälestist. Lisaks asub valla territooriumil 23 registreeritud 20. sajandi kultuuriväärtuslikku objekti.

Senise Türi valla üldplaneeringuga on Türi vallas määratud miljööväärtuslikud alad Kabalas, Kirnas, Kulus, Laupal, Säreveres, Türil, ja Villeveres. Lisaks on endise Käru valla üldplaneeringus nimetatud miljööväärtuslikud maastikud (Kastna raba, Käru jõgi ja paisjärv, Lungu paisjärv, Käru jõe kaldad, Pidapa seljandikud) ja miljööväärtuslikud hoonestusalad (Käru raudteekompleks ja Käru mõisakompleks).

Kultuuriministeeriumi ja Muinsuskaitseameti poolt algatatud Eesti 20. sajandi arhitektuuri kaitsmise ja väärtustamise projekti raames on koostatud iga maakonna kohta 20. sajandi arhitektuuri inventeerimise dokumentatsioonid, kus tuuakse välja miljööväärtust omavad alad ja objektid, mis vajavad omavalitsuse kaitset. Rapla ja Järva maakondade ülevaate dokumentatsioonides on nimetatud 6 valla territooriumil asuvat objekti (või ala), millele on tehtud ettepanek teha ekspertiis

kaalumaks võimalust võtta objekt (või ala) kaitse alla riikliku kultuurimälestisena ning 5 objekti, millele on tehtud ettepanek määratleda ala miljööväärtusliku alana (Välja, 2009 ja Karu, 2008).

6. Türi valla üldplaneeringu elluviimisega eeldatavalt kaasnev keskkonnamõju

Üldplaneeringu eesmärgid on kirjeldatud lähteseisukohtades, mis on aluseks tervikliku ja toimiva planeeringu lahenduse väljatöötamiseks Türi valla territooriumil. Üldplaneeringu lahenduse alternatiivid töötatakse välja üldplaneeringu koostamise käigus. Keskkonnamõju strateegilisel hindamisel lähtutakse Türi valla üldplaneeringus käsitletavatest valdkondadest ja nende üldistusastmetest ning eelkõige hinnatakse nende valdkondadega seonduvaid mõjusid, mis lahendatakse ära üldplaneeringu koostamise käigus või mille osas tehakse üldplaneeringus ettepanekud (alade ja tingimuste määratlemine või täpsustamine, nt rohevõrgustiku alade ja väärtuslike maastike piiride ja kasutamistingimuste täpsustamine, maakasutuse ja selle tingimuste seadmine jne).

KSH aruandes kirjeldatakse otsese ja kaudse, negatiivse ja positiivse mõju iseloomu, suurust, ulatust, esinemise tõenäosust ja kestust. Hindamise tulemusena tehakse ettepanekud negatiivse mõju vältimiseks ja/või leevendavate meetmete kasutamiseks kavandatava tegevuse elluviimisel. Hindamisel arvestatakse väljastpoolt planeeringuala tulenevate oluliste mõjudega ning mõjude kumuleerumisega.

KSH-s käsitletakse üldplaneeringu seoseid teiste asjakohaste strateegiliste dokumentidega ja vastavust nendes püstitatud eesmärkidele. Üldplaneeringu lähteseisukohtades on toodud üldisemad tingimused (visioon), millega peab üldplaneeringu koostamisel arvestama ja millest lähtutakse ka KSH aruande koostamisel.

Läbiviidava KSH protsessi raames hinnatakse:

- mõju õhukvaliteedile sealhulgas müra tasemele lähtuvalt tootmiskaade ja tehnilise taristu arendamisest;
- kas ja kuidas üldplaneeringuga kavandatu mõjutab **Lääne-Eesti vesikonna veemajanduskavas püstitatud eesmärgid ja kavandatud meetmeprogrammi**;
- kallasrajale avaliku juurdepääsu piisavust ning kalda ehituskeeluvööndi suurendamise ja vähendamise vajadust ning vastavust kalda kaitse eesmärkidele tulenevalt looduskaitseseadusest ja veeseadusest;
- üldplaneeringus täpsustatud **väärtuslike maastike** alal ning nende mõjualas kavandatud maakasutuse ja selle tingimuste mõju väärtuslike maastike säilimisele;
- üldplaneeringuga täpsustatud **rohevõrgustiku** jätkusuutliku toimimise tagamist ja kaitset, arvestades üldplaneeringuga määratletavat maakasutust ning maakasutustingimusi ning rohevõrgustiku korrigeerimise aluseid (kas on arvestatud looduskaitsest tähelepanu

- omavate kooslustega, nt vääriselupaikadega, poollooduslike kooslustega, märgaladega, puhkealadega);
- üldplaneeringuga kavandatavat võimalikku mõju **bioloogilisele mitmekesisusele, kaitstavatele loodusobjektidele, sh Natura 2000 aladele**. KSH raames teostatakse Natura 2000 aladele mõju hindamise I etapp ehk selgitatakse, kas üldplaneeringuga kavandatud suundumused ja põhimõtted ning seatavad tingimused võivad tõenäoliselt põhjustada olulist keskkonnamõju. Kui ebasoodne mõju ei ole välistatud ja kui eelhindamise läbiviimise tulemusena selguvad ebasoodsat mõju omavad detailsemad tegevused, mille kohta on piisavalt täpset informatsiooni mõju määratlemiseks ja hindamiseks, siis liigutakse edasi asjakohase hindamise etappi;
 - **mõju inimese tervisele ja heaolule**, sh elukeskkonna turvalisusele ja sotsiaalsetele vajaduste rahuldamisele. Selgitatakse, kas on esinenud probleeme radooniga ja kas mingis piirkonnas vajaks teema täpsustamist;
 - üldplaneeringu **mõju jäätmekäitlusele**, tulenevalt sellest, et üldplaneeringus plaanitakse kohaliku tähtsusega jäätmekäitluskohtade asukoha ja nendest tekkivate kitsenduste määramist;
 - **kultuurimälestiste ja pärandkultuuriobjektide** säilimist tagavaid meetmeid;
 - üldplaneeringuga kavandatud **miljööväärtuslike alade** ja neil ning nende mõjualas kavandatud maakasutuse ja selle tingimuste mõju miljööväärtuslike alade säilimisele ja väärtustamisele;
 - kliimamuutustega kaasnevaid mõjusid ja nendega kohanemise vajadusi ja võimalusi.

Juhul, kui Türi vallas kavandatakse taudistunud põllumajandusloomade matmispaik (või matmispaigad), siis hinnatakse KSH aruandes matmispaikade rajamise ja kasutamisega kaasnevaid mõjusid looduskeskkonnale ja inimese heaolule.

Ehitusmaavarade kaevandamistegevuse mõjud looduskeskkonnale on hinnatud ehitusmaavarade kasutamise riiklikule arengukavale 2011–2020 koostatud KSH raames. Kaevandamistegevuse mõjud on hinnatud ja hinnatakse ka edaspidi kaevandamislubade taotluste KMH-de või eelhinnangute raames.

Türi valla üldplaneeringu elluviimisega ei ole ette näha piiriülest keskkonnamõju.

KSH aruandes tuuakse välja negatiivsete mõjude leevendamise meetmed, mille eesmärk on vältida või minimeerida üldplaneeringu või selle alusel koostatavate madalama taseme planeeringute ja projektide elluviimisega kaasnevat võimalikku negatiivset mõju. Türi valla üldplaneeringu ja KSH koostamine toimub samaaegselt, mistõttu püüeldakse kõiki keskkonnakomponente arvestava planeeringulahenduse koostamise poole.

Hindamisel kasutatakse üldtunnustatud metoodikaid, valides ning täpsustades töö käigus sobivaimaid hindamismeetodeid vastavalt vajadusele. Kindlasti kasutatakse kvalitatiivseid hindamismeetodeid

(ekspertarvamused, konsultatsioonid jms), vajadusel kasutatakse ka hindamismaatrikseid. Tulenevalt üldplaneeringu kui strateegilise arengudokumendi täpsusastmest, teostatakse ainult vajadusel objektipõhine hindamine. Spetsiifilisi välitöid ja inventuure KSH käigus ei kavandata – KSH ja üldplaneeringu koostamise käigus viiakse läbi tööseminare nii kohaliku omavalitsuse kui teiste asjaosalistega ning kasutatakse olemasolevaid andmebaase (Maa-ameti geoportaal, EELIS, alal eelnevalt teostatud uuringud jne), planeeringuid, riiklikke ja maakondlikke strateegilisi arengudokumente ja muid allikaid. Töö teostamisel tehakse koostööd vallavalitsuse ametnike, kohalike elanike, planeerimisdokumendi koostajate ja keskkonnaekspertide vahel. Töö koostamisel võetakse arvesse asjaomaste asutuste, isikute ja avalikkuse ettepanekud ning tuuakse välja nendega arvestamise või mitteamvestamise põhjendused.

7. KSH avalikustamise ajakava

Üldplaneeringu ja KSH menetlemine toimub üheaegselt, mis võimaldab arvestada võimalikult suures ulatuses üldplaneeringu elluviimisega kaasnevat keskkonnamõjusid. Planeeringulahenduse lähteseisukohtade kujundamine, lahenduse koostamine ja avalikustamine toimuvad paralleelselt ja integreeritult KSH väljatöötamise kavatsuse ja aruande koostamisega, mistõttu on kogu menetlus üheaegselt kaasatud nii planeeringu kui KSH eksperdid (töörühm). Tabelis 5 on kajastatud Türi valla üldplaneeringu ja KSH protsessi orienteeruv ajagraafik.

Tabel 5. Türi valla üldplaneeringu ja KSH protsessi orienteeruv ajagraafik.

Üldplaneeringu ja KSH etapp	Toimumise aeg/täitmine
ÜP ja KSH algatamine Türi Vallavolikogu otsusega nr 56	27.09.2018
ÜP lähteseisukohtade ja KSH väljatöötamise kavatsuse koostamine	aprill 2019
ÜP lähteseisukohtade ja KSH väljatöötamise kavatsuse kohta ettepanekute küsimine (koos avalikustamise teatega) ja täiendamine lähtuvalt ettepanekutest	mai- juuni 2019
ÜP põhilahenduse ja KSH aruande eelnõu koostamine	juuli 2019 – veebruar 2020
ÜP ja KSH aruande eelnõu avalik väljapanek	märts 2020
ÜP ja KSH aruande eelnõu avalik arutelu	aprill 2020
ÜP ja KSH aruande eelnõu kooskõlastamine ja arvamuse avaldamine asjaomaste asutuste ja isikute poolt, ÜP ja KSH aruande täiendamine	mai - november 2020
ÜP ja KSH aruande eelnõu esitamine vastuvõtmiseks Türi Vallavolikogule (eeldatav vastuvõtmine)	detsember 2020 – jaanuar 2021
ÜP avalik väljapanek	veebruar – märts 2021
ÜP avalik arutelu	aprill 2021
ÜP esitamine rahandusministrile heakskiitmiseks (eeldatav heakskiit)	mai – juuli 2021
Kehtestamine Türi Vallavolikogu poolt	august-september 2021

8. Kasutatud allikad

Õigusaktid:

1. Keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadus, vastu võetud 22.02.2005
2. Planeerimisseadus, vastu võetud 28.01.2015.
3. Planeeringute koostamisel koostöö tegemise kord ja planeeringute kooskõlastamise alused, Vabariigi Valitsuse 17.12.2015 määrus nr 133.

Muud allikad:

1. Aarens Projekt OÜ, 2008. Väätsa valla üldplaneering. Kehtestatud Väätsa Vallavolikogu 25.03.2010 määrusega nr 3.
2. Eesti Looduse Infosüsteem (EELIS), 2019.
3. Eesti Statistikaamet, 2019.
4. Energex Energy Experts OÜ, 2017. Väätsa valla Väätsa aleviku soojusmajanduse arengukava aastateks 2017-2030.
5. Järva Maavalitsus ja Skepast&Puhkim OÜ, 2017. Järvamaa maakonnaplaneering 2030+. Kehtestatud Järva maavanema 12.12.2017 korraldusega nr 1-1/17/329.
6. Karu, M., 2008. Eesti 20. sajandi arhitektuuri kaitse programm: Rapla maakond.
7. Keskkonnaagentuur, 2017. Veekasutuse aruanne 2017.
8. Keskkonnaregister, 2019.
9. Kultuurimälestiste riiklik register, 2019.
10. Maa-ameti geoportaal, 2019.
11. Miracon Grupp OÜ ja A&L Management Eesti AS, 2008. Kärü valla üldplaneering. Kehtestatud Kärü Vallavolikogu 27.11.2008 määrusega nr 8.
12. Nomine Consult OÜ, 2018. Türi valla Türi linna soojusmajanduse arengukava aastateks 2018–2025.
13. Olesk, K., 2018. 2017. aasta põhjaveevaru bilanss. Keskkonnaagentuur.
14. OÜ Arhitektuuribüroo Novel, 2009. Türi valla üldplaneering. Kehtestatud Türi Vallavolikogu 25.06.2009 otsusega nr 55.
15. OÜ Europolis, 2015. Türi valla ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arendamise kava 2014–2026. Vastu võetud 26.02.2015 endise Türi Vallavolikogu määrusega nr 3.
16. OÜ Pilvero, 2015^a. Türi valla Oisu aleviku soojamajanduse arengukava aastateks 2015–2025.
17. OÜ Pilvero, 2015^b. Türi valla Türi-Alliku küla soojamajanduse arengukava aastateks 2015–2025.
18. Projektiekspert OÜ, 2016. Väätsa valla ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arendamise kava aastateks 2016–2030. Endise Väätsa Vallavolikogu 21.04.2016 määrus nr 16.
19. Rahvastikuregister, 2019.
20. Rapla Maavalitsus ja Hendrikson & Ko, 2018. Rapla maakonnaplaneering 2030+. Kehtestatud riigihalduse ministri 13.04.2018 käskkirjaga nr 1.1-4/80.
21. SA Keskkonnainvesteeringute keskus. Kärü aleviku uus ühisveevärg töö kvaliteetse joogivee. <https://kik.ee/et/edulugu/karu-aleviku-uus-uhisveevark-toi-kvaliteetse-joogivee> (viimati vaadatud 24.04.2019)
22. Terviseameti avalikud supluskohad 2018 kaardirakendus.
23. Türi valla arengukava 2018–2022. Kehtestatud Türi Vallavolikogu 30.08.2018 määrusega nr 40.
24. Türi valla koduleht, 2019. <https://www.tyri.ee/et/> (viimati vaadatud 02.04.2019)

25. Türi valla, Väätsa valla ja Käru valla üldplaneeringute ülevaatamine ja elluviimise jätkamine kuni uue üldplaneeringu kehtestamiseni. Türi Vallavolikogu 28.06.2018 otsus nr 39 .
26. Ulm, R., 2016. Lääne-Eesti vesikonna veemajanduskava 2015-2021. Keskkonnaministeerium. Kinnitatud Vabariigi Valitsuse poolt 07.01.2016.
27. Veeveeb, 2019.
<https://veeveeb.envir.ee/vesi/> (viimati vaadatud 28.03.2019)
28. Välja, L., 2009. Eesti 20. sajandi arhitektuuri kaitse programm: Järvamaa.
29. Väätsa Prügila AS Keskkonnakompleksluba nr 24491. Välja antud: 23.07.2018.
30. Üleriigiline planeering: Eesti 2030+. Vabariigi Valitsuse 30.08.2012 korraldus nr 368.